

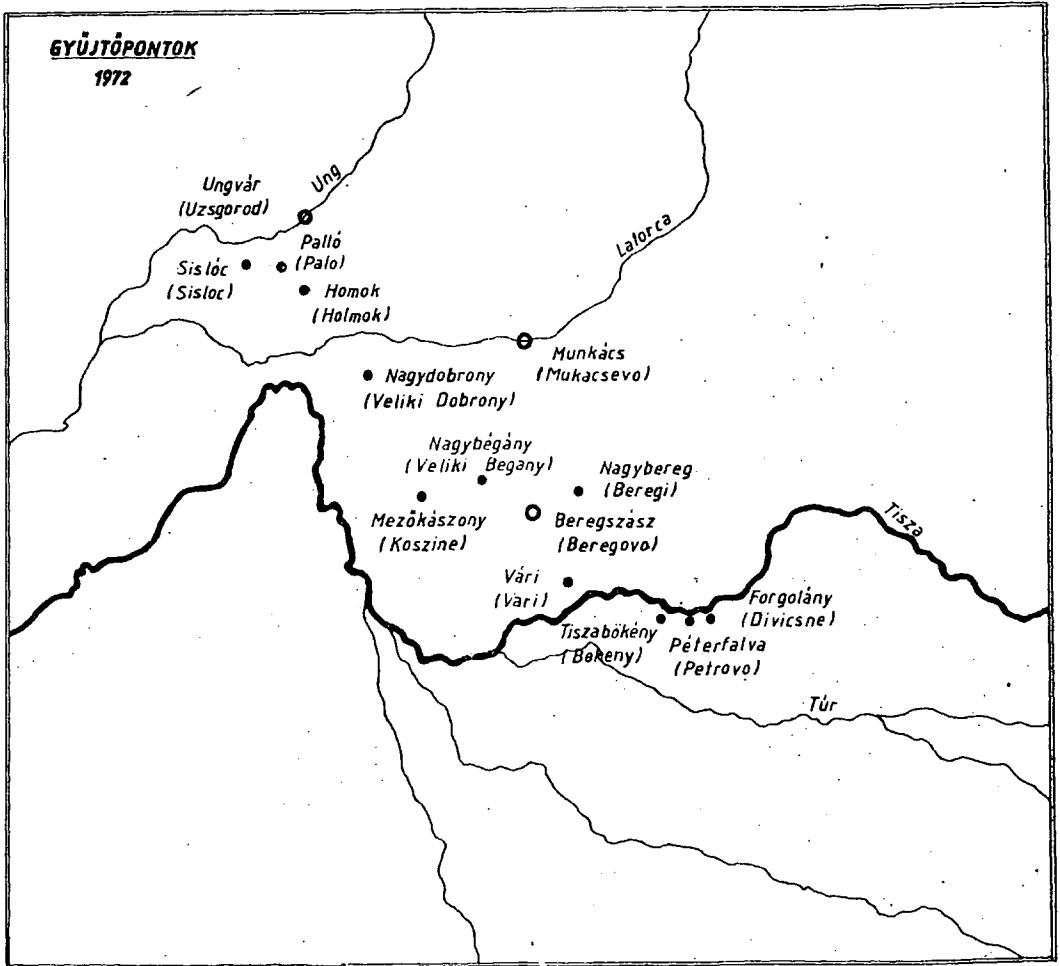
TISZAHÁTI ÉS FELSŐTISZAI NÉPHIT ÉS NÉPSZOKÁSOK

Ferenczi Imre

1972-ben végeztem folklórgyűjtést a Tiszahát és a Felső-Tisza vidékén, a Szovjetunió Kárpátontúli területén magyar nyelvű községekben. A gyűjtőpontokat a mellékelt térkép mutatja. Ez a közlemény a néphit és népszokások témaköréből származó följegyzéseket tartalmazza. A népi hiedelmek és hiedelemmondák száma a nagyobb, s mintegy folytatása egy korábbi publikációnak (NéprNyttud. XXIV-XXV. 313-338). Terjedelmi korlátok miatt itt csupán a hiedelmek, mondák és népszokások vezérmotívumát vagy tartalmi kivonatát közlöm. Elhagyom a hagyományok területi összevetését, táji jellemzését és az irodalmi hivatkozásokat. Jelzem az adatok származási helyét és utalok az egyes fejezetekre. A közlemény teljes terjedelemben helyet kap a NÉPRAJZI DOLGOZATOK 41. számában. Az adatközlő fejezetek 101 hiedelmet, ill. hiedelemmondát és 33 népszokásközlést tartalmaznak. Ezek sorszámára hivatkozom e rövidebb közleményben.

A/ **ÜRDÖNGŐS.** E fejezetben a patkányűző molnárról (no. 1. *Palló - Palo*), a szemfényvesztő Dési nevű fiskálisról (no. 2-4. *Péterfalva - Petrovo*) följegyzett történeteket mutatom be. Mindkét hiedelmi alaknak megvannak a párhuzamai a magyar néphitben. A Désiről hallott történetek beleillenek a Hatvani István mondakörbe.

B/ **BOSZORKÁNYOS TÖRTÉNETEK.** Az istállóban alvót megnyomta a boszorkány (no. 5. *Palló - Palo*). Lucaszéket faragtak, hogy karácsony estéjén (szenteste) a templomban felismerjék a boszorkányt. Ráültek, s látták, hogy a boszorkánynak szarva van. "Megdűti a fejit", csak úgy tud beférni a templomajtón (no. 6. *Palló - Palo*, no. 7. *Homok - Holmok*). A hagyomány szerint akadtak vállalkozók, akik éjszaka a keresztúton a maguk köré húzott körbe álltak, s vállalták a próbát, hogy megszerezzék a bűvös tudományt (no. 8. *Sislóc - Sisloc*, no. 9. *Nagybereg - Beregi*).

Az egyik pásztor (csikós) szent Györgyre virradó éjszaka tett kísérletet hasonló módon. Memoratnak minősíthető történet számol be róla (no. 10. *Nagybereg - Beregi*). Szent György éjszakája volt a próbálkozások időpontja (no. 11. *Nagybégény - Veliki Begany*, no. 12. *Péterfalva - Petrovo*), más történet csak az éjszakát és a szituáció félelmetességét hangsúlyozza (no. 13. *Tiszabökény - Bekeny*).

C/ *EMBEREK RONTASA, BETEGSÉGE ÉS ORVOSLASA*. Elbeszélést tartalmaz a *váltott-gyerekről* (no. 14. *Mezőkászony - Koszine*), a gyermek *megigézéséről* (no. 15-16. *Homok - Holmok*), a szemverés *elhárításáról* szenesvízzel (no. 17. *Nagybégány - Veliki Begany*), ráimádkozással (no. 18. *Péterfalva - Petrovo*).

A szemölcsre újhoidkor ráolvastak: *Új hold, új világ, Engem vacsordra vár, De én bizony nem megyek, Elküldöm a tyúksegget*. Mondóka közben a szemölcsöt homokba *csuholták* (dörzsölték). Vagy kenyérsütéskor az eldobott seprűhöz *csuholták*, s a söprűt az égő kemencébe dobták (no. 19-20. *Homok - Holmok*). Szintén újhoidkor a szemölcsöt 20 kopejkással "megkerekítették", s a holdra tekintve ezt mondták: *Amit látok, nőjjen, amit kerekíttek, elmúljon* (no. 30. *Nagybégány - Veliki Begany*), vagy ekképpen szóltak: *A hód újuljon, az én szemölcsöm pusztuljon* (no. 36. *Tiszabökény - Bekeny*). Máshol kettévágott alma egyik felével történt a "megkerekítés". Művelet közben az almát megköpödték, s így szóltak: *Úgy múljon el a szemölcs, ahogy a nap lemegy*. Utána az almát nagy nyugat felé eldobták (no. 35. *Péterfalva - Petrovo*).

Memoratnak tekinthető elbeszélés tudósít arról, hogy a pásztor rendreutasítja az idegent, aki a gulyásszálláson a tűzbe piszkál. A kezére üt, s szidja: "Az idesanyád valagába babrálj, ne az én tüzembe!" Ennek utána *tövisszemölcs* sokasága keletkezett a kárvallott kezén, amit *tudósasszony* gyógyított meg (no. 37. *Tiszabökény - Bekeny*). Megint más megoldás az, hogy fekete cérnára annyi *göböt* kötnek, ahány szemölcs keletkezett a testen. Csillagos este a ház előtt késsel levagdossák a *göböket* a cérnáról, hogy az ereszcúrgásba hulljanak. Mire ott el-

rothadnak, addigra a szemölcsök is elmúlnak (no. 28. *Nagybereg Beregi*).

A kézfejen keletkezett kiütést (pattanást) ötkoronással "megkerekítették". A pénzt eldobták, háromszor rátapostak (no. 23. *Homok - Holmok*). Tudósasszony ráköpdösött a pattanás(ok)ra, mondván: "pfű, pfű, vesszen el!" Majd megmondta, hogy milyen fürdővízben és hányszor fürdessék meg a beteget (no. 24. *Homok - Holmok*). *Epeömlés* esetén gyógynövényekből készült italt javasoltak, "ez az ital lehúzza az epét" (*Homok - Holmok*). Ha *kelts* nőtt, akkor vöröshagyma megfonnyasztott "réteggét" kötötték rá (no. 21. *Homok - Holmok*). "Ha *zsébre* van a gyerekeknek", kilenc bábót kell csinálni. A kis bábokat megforgatják a beteg szájában, utána a bábokat elássák a trágyadomb sarkába (no. 22. *Homok - Holmok*). Az *ótvaros* gyermeket a Tiszáról napfeljöttkor hozott vízben fürösztötték meg. A mosdóvizet azután naplementkor e szavak kíséretében öntötték ki nyugat felé: *úgy múljon el ez a betegség, ahogy a nap lemegy*. Három reggel és este ismételték meg a fürdetést (no. 34. *Péterfalva - Petrovo*). Köhögés ellen *babér leve*, bodza- és akácvirág főzete hasznos, fogfájáskor bagót dugtak a lyukas fogba vagy tömjént tettek rá (no. 26-27. *Homok - Holmok*). A számarköhögős gyermekkel kancatejet itattak (no. 29. *Nagybereg - Beregi*); fájós fülébe pedig szentelt vizet csepegtettek (no. 31. *Nagybégány - Veliki Begany*).

Ha nem tudott idejére elindulni a kisgyermek, akkor az istentiszteletre harangozáskor a kereszt alakját utánozva vezetgették a házban; ha pedig nem beszélt idejére, koldustól kért kenyeret etettek vele (no. 32, 33. *Nagybégány - Veliki Begany*).

D/ ALLATOK RONTÁSA, BETEGSÉGE ÉS ORVOSLÁSA. Az adatok a következő esetekre utalnak. A fejős tehén megrontása és a baj elhárítása, az állatból a pondró eltávolítása varázscselekménnyel, a tehén *passkudája* (belső *nyavalyája*), továbbá az állat szájában nőtt *zabja* félig praktikus, félig *tudományos* gyógyítása és a boszorkányokat az istállótól távol tartó mágikus jel (kereszt) alkalmazása *Homok (Holtmok)* és *Palló (Palo)* községből (no. 38-42.).

A veszett kutya viselkedéséről, harapásának gyógyításáról, a boszorkányokat az istállótól távol tartó mágikus jel (ajtóra meszelt kereszt) erejéről, s a megrontott teheneket gyógyító tudós asszonyról szólnak a *Sislóc (Sisloc)* idős embereitől halott adatok, elbeszélések (no. 43-47.). A gulya (üszöcsorda) megvadításáról és a rontás elhárításáról, két tudományos pásztor (egy-egy gulyás) erejének összeméréséről, más szóval a rontó és ellenfele cselekedetéről, továbbá a tehen védelmét szolgáló mágikus eljárásról, a disznó étvágyát fokozó fogásról, a jószág szemmel verését kivédő praktikáról, valamint a tehenet a borjuzás után rontástól megóvó eljárásról tájékoztatnak *Nagybereg (Beregi)* idős földműves emberei (no. 48-54.). A tehenrontó boszorkány megleckéztetéséről (no. 55. *Mezőkászony - Kószine*), a jószághoz különlegesen értő *ördöngős emberről* és tudományos asszonyról, az istállót védelmező szent György esti cselekményről (szenteltvízzel meghintés, szentelt szénnel megfüstölés) hallott és informált *Nagybégány (Veliki Begany)* egyik idős és készséges adatközlője (no. 56-58.). A rúgós tehen sikeres vásári eladásáról szóló elbeszélésben az a mágikus eljárás szerepel, hogy az istállóban a hídlás deszkájába belevágták a baltát, s "úgy állt a tehen, mint a cövek". Megvették jó fejőstehen árában (*Nagydobrony - Veliki Dobrony*). A fejős tehen megrontása és a bajokozó megleckéztetése, sőt megsebzése mágikus úton (no. 60. *Vári - Vari*), valamint a veszett kutya harapásáról és gyógyításáról (no. 61. *Tissabökény - Bekeny*) szóló formás történet egy-egy jó elbeszélőnek köszönhető.

E/ KEZDÉS-RÍTUSOK. A kisgyermek fejlődésében fontos állomás a felállás és járnai tudás, a beszélni tudás és az erős fogor képződése. A C/ fejezetben már említett adatok (no. 32-33.) mellé kívánczik, de bizonyos fokig ésszerűbb eljárás az, hogy *innyújtó fűvel* készített fürdővízben fürösztötték meg a nehezen meginduló gyermeket (no. 66. *Péterfalva - Petrovo*). Az első tejfog kiesésekor (kihúzásakor) vasfogat kértek az egértől, pl. így: *Cin, cin, cinege: Adok neked csontfogat, Adjál nekem vasfogat*. A tejfogat az egérlyukba dobták (no. 62. *Homok - Holmok*). Az egérhez fordulás (mondóka) ismert *Nagybégány (Veliki Begany)* és *Péterfalva (Petrovo)* községekben (no. 64-65.) is. A versiké-

ben szerepelhet tücsök vagy egér bácsi (no. 63. *Nagybereg - Beregi*).

Varázserőt tulajdonítottak egyik-másik tavaszi (első) virágnak. Ilyen a *gólyavirág* (*gólyahugy*). Virágtölcséreiből összegyűjtött vízben "mosdottak" meg a lányok, hogy arcuk szép legyen (no. 67. *Péterfalva - Petrovo*). A tavasz kezdete, fokozva hónapkezdettel (március 1.) szintén varázserejű lehet. E napon a lányok háttal mentek ki a házból az udvarra, hogy szeplősek ne legyenek (no. 67. *Péterfalva - Petrovo*).

A tehén tavaszi kihajtásakor, mikor először ment a legelőre, rontástól védő cselekmény volt szokásban a királyházi ruszinoknál (no. 68. *Péterfalva - Petrovo*). A tehén borjúzása után az első felfőzhető tej neve *fecetej*, *főcstej*. A belőle főzött túrós étel (*kurászka*, *kurászta*, *gulászta*, *gurászta*) *újedgnek*, örvendetes eseménynek számított. Összehívták a szomszédok gyermekeit, s megvendégelték őket. Küldtek ajándékba a szomszédoknak, rokonoknak is. Viszonzásul csupán vizet öntöttek az edénybe, hogy ne üresen vigyék vissza. De jelentette azt a kívánságot is, hogy a tehén bő tejelő legyen. "Úgy folyjon a tej, mint ahogy a vizet öntik." A megvendégelt gyermekeket hirtelen és váratlanul lelocsolták vízzel. A kiváltott reakció (felugrálás, ugrándozás) úgy is értelmezhető, hogy legyen a kisborjú friss, virgonc, egészséges. A följegyzések (no. 69/a - 69/m.) e szokások egykori elterjedtségéről tanúskodnak. Egyúttal a rokonság- és a szomszédság-ápolás szemléletes példáinak tekinthetők.

F/ A TERMÉSZET ERŐI. Ha a tűzre tett fából szikra pattant ki, jóslásra adott alkalmat: haragos ember jön a házhoz. Tűzveszkor tükrözéssel próbálták más irányba téríteni a veszedelmet (no. 70-71. *Homok - Holmok*). Zivatarkor (égzengés, villámzás) a faltát élére állítva kitették az ereszcsőrgásba vagy a ház elé (no. 72. *Homok - Holmok*, no. 74. *Mezőkászony - Koszine*); szentelt barkát vetettek a tűzre és szentelt gyertyát gyűjtöttek, s vihar elleni (egyházi eredetű) imádságot mondtak (no. 75-76. *Nagybégány - Veliki Bégány*).

A birtokosok versengését, vallási ellentétét tükröző elbeszélésben égi beavatkozás vet véget a vitának. A nagyobb (reformácus) uraság parancsára ökrökkel elvontatják a keresztet a község temetőjéből. Hirtelen zivatar keletkezik, a villám agyonüti az egyik ökröt. A nép ezt intőjelnek tekinti, "a kereszt miatt ütötte meg a nyila". Az uraság enged az égi jelnek, visszaállíttatja a keresztet (no. 73. *Palló - Palo*).

G/ *MITIKUS LÉNYEK*. A gallyat szedő ember az erdőben, a városba hajtó szekeres az útszélen fölszedi a *pőcsikeleő* (szunyókáló, gunnyasztó) vagy csipogó árva kiscsirkét. Hazaviszi. Otthon az idétlen csirke megszólal. Az elszólásból kiderül, hogy *lidérc*. Ez a lény fekete tyúk századik tojásából kél ki úgy, hogy valaki állandóan a hóna alatt hordja. A lidérc örökös zaklatással keseríti meg gazdája életét: folyton munkát kér, mindig azt hajtogatja, "mit, mit, mit?" Sok pénzt hord, minden munkát elvégez. Követelőző, gazdájának vele kell aludni. Hogy megszabaduljanak tőle, a fa törzsébe lyukat fúrnak, beleteszik, s a lyukat beékelik. Másképpen úgy, hogy mákot szórnak széjjel, s a lidérc nem győzi összeszedni (no. 77-81. *Homok - Holmok, Sislóc - Sisloc, Nagyberég - Beregi, Mezőkőszony - Koszine, Forgalány - Divicsane*).

Nagy zivatarkor a mozgó-kavarodó felhőben *sárkányt* lehetett látni (no. 82. *Homok - Holmok*, no. 85. *Péterfalva - Petrovo*). A pásztor malacait a hatalmas tölgyfa odvában fészkelő *óriáskígyó* hordta el. Az uraság megbízottja Pestről utazott le megvizsgálni. Igazolódott, hogy *óriáskígyó*, de nem tudta megállapítani, hogy honnan került oda (no. 83. *Sislóc - Sisloc*). Szólásmondás: 'egy követ fúj, mint a csúszók'. Ez a kő tarka üveggolyóhoz hasonló (no. 84. *Vári - Vari*).

H/ *HALOTTAK, BOLYGÓ LELKEK*. Ez a fejezet a halál előjeleire, a halál alakjára és a halottak túlvilági életére vonatkozó elképzeléseket, hiedelmeket tartalmaz (no. 86-91. *Homok - Holmok*, no. 95. *Mezőkőszony - Koszine*). A halottaknak az élőkkel való kapcsolatát tükröző elbeszélés szerint a hívek, mikor mentek haza

karácsonykor az éjféli miséről, rengeteg embert láttak a temetőnél. A halottak álltak ott (no. 92. *Homok - Holmok*).

Elbeszélések szólnak a földi életében elkövetett bűne miatt halála után visszajáró földmérőről (*inzelellérről*). Bűnét akarja jóvátenni, éjszaka újraméri a határt (no. 93. *Pa 3 - Palo*, no. 96. *Nagybégány - Veliki Begany*, no. 97. *Nagydobrony - Veliki Dobrony*).

Éjszaka a mezőn legeltető embert maga után csalta a *bolygó láng (bolygó lámpa)*. A temető felől macskanyávogáshoz hasonló hangokat hallottak. A koraszülött, keresztleetlenül meghalt gyermek, *idétlen puja* sírása az (no. 98-99. *Péterfalva - Petrovo*).

Kenyérsütéskor a teknő oldalához tapadt tésztából (morzsalékból) kis *vakarót* sütöttek. Ezt a koldusnak adták, hogy ne féljenek a halottól (no. 100. *Péterfalva - Petrovo*). A zsidóknál volt szokás, hogy a folyóba fulladt ember keresésére fagyújával deszkára erősített égő gyertyát eresztettek le a folyón. Ahol a gyertya elaludt, ott keresték a halottat (no. 101. *Péterfalva - Petrovo*).

ÖSSZEGLZÉS.

Saját kutatásaink, továbbá a vizsgálatba bevont szakirodalom (kiemelkedően LUBY MARGIT és LEHOCZKY TIVADAR alapvető munkái) alapján megállapítható, hogy adataink egyezők vagy hasonlók a szabolcs-szatmári, s elég sok esetben a zempléni tájakról ismert magyar hiedelmekkel, hiedelmi mondákkal. Általában beleillenek a Nagy Magyar Alföld néphagyományába. További gyűjtések, kellő mennyiségű adatföltárás után fontos feladat lesz a magyar és kárpátukrán folklórkapcsolat vizsgálata.

A "PSZOKASOK körébe sorolható szerényebb számú följegyzéseink a következők. Nevezetes volt *Luca nap* (dec. 13.), főképpen a fonástilalom miatt (no. 2. *Pa 110 - Palo*, no. 20. *Nagydobrony - Veliki Dobrony*). "Rossz lélek a Luca". E napon felöltöztek a leányok *maskurdnak*. Lepedőt terítettek magukra, úgy ijesztgettek (no. 20-21. *Nagydobrony - Veliki Dobrony*).

Karácsony este (*vili jakor*) szalmával hintették be a lakószobát. Egy-egy marék terményt (búza, zab, bab stb.) tettek az

asztal alatti kosárba, s e terményeket ünnep után megetették az aprójószággal. *Vilijakor* az udvar közepén abroncsba szórtak eleséget a tyúkoknak, hogy majd összetartsanak, az udvaron maradjanak és sokat tojjanak. Karácsony este lángost sütöttek. Az első lángost az eladó lány a kezébe kapta, s kiszaladt vele a kapuba, hogy az utcán megláthassa jövődöbelijét (no. 4-6. *Sislóc - Sisloc*). Máshol "karót kötött" a nagylány. Kiszámolt kilenc karót a kerítésen, s az utolsóra rongyot kötött. Másnap reggel megláthatta, hogy milyen alakú (magas, alacsony, sovány, megtermett) lesz a jövődö kérője. Karácsony este megpiszkálták a tyúkokat a "kötők botjával" (no. 23-24. *Péterfalva - Petrovo*). *Újév* reggelén abroncsba szórtak eleséget (búzát) az aprójószágnak, hogy összetartsanak (no. 25. *Péterfalva - Petrovo*).

Farsang idején (jan. 6. utáni hetekben) esténként a leányok összejártak fanni. A legények játékból, szórakozásból mulattatás és olykor ijesztgetés céljával felöltöztek *maskurd*nak. Az álarcost *farsangos*nak is nevezték. Bekérezkedtek, vagy hivatlanul és váratlanul lepték meg a fonóbelieket. Állatutánzó maskura volt a *kecske* (no. 8. *Sislóc - Sisloc*). Kedvelt és szívesen fogadott volt a *menyasszony* és *vőlegény* (*páros-farsangos*). Őket kisebb-nagyobb legények kísérték, s a csoportot *vőfély* kérte, köszöntötte be (no. 22. *Vári - Vári*). *Péterfalva* (*Petrovo*) visszaemlékezői szerint (no. 26.) jellemző *farsangos* volt a *rézműves*, *drótos*, *cigány*, de előfordult *fényképész* (vándorfényképész) figura is. Jártak a *medvések*: a *medvének* öltözött legényt az őt vezetgető *medvetáncoltató* kérte, vezette be a fonóba. *Forgolány* (*Diviesne*) idősebbjei főlelegették (no. 33.) a *szép-farsangosokat* (pl. a *betyár* alakját), az állatalakoskodókat (*medve*, *kecske*) és a *csúnya-farsangosokat*: a belisztezett arcú, csúnya fogsorú *haldit*, a korommal és disznóvérrel kezét és arcát elcsúfító alakoskodót, továbbá a szalmával kitömött zsákból formált *haldit* (bábut). Ezt *halottnak* nevezték. Váratlanul és megrettentésül dobták be a szoba közepére a legények.

Disznótorok idején szintén jártak maskarások (farsangosok). Emlékeznek pl. a *szerelmes párra* és kísérőire. Enni-inni kaptak, majd táncra kerekedtek. Emelték a disznótori jó hangulatot (no. 13. *Nagybereg - Beregi*). Általában legények (férfiak) öltöztek fel maskurának (farsangosnak); néha azonban akadt kivétel.

Ősszel, főképpen kukoricafosztás idején egy nagy tökből készült csúf figurával ijesztgették a legények az esti utcai járókelőket. Kivájták a tök belsejét, szemnek, száznak nyílást vágtak a héján. Belsejében gyertya égett, világított. Ez a maszkforma, mint emberfej, a sötétben rémíztető hatást keltett (no. 1. *Palló - Palo*).

Farsang végén (húshagyókedden) a legények, serdülő fiúk csapatba verődtek, álarcosan vagy pásztornak öltözve és felszerelközve mentek végig az utcán. Cséngőkkel, kolompokkal nagy zajt csaptak, ostorokkal cserdítettek, mintha nyájat (gulyát) hajtanának ki a legelőre. Közben a kérő, udvarló nélkül maradt eladólányokra célozva ezt kiabálták: *Húshagyó, húshagyó, A lányokat itthagyd!* (no. 7-8. *Sislóc - Sisloc*, no. 14. *Nagybereg - Beregi*, no. 17. *Nagybégány - Veliki Begany*, no. 34. *Forgó lány - Divicene*).

Május 1-re virradóan a legény feldíszített májfát állított fel kedvese kapujába. Néha kópéságból vagy kicsúfolásul száraz gallyat tűztek a kapura, rossz edényeket aggatva rá. Tehették ezt a család vagy a leány iránti neheztelésből, de történhetett tréfából is (no. 9. *Sislóc - Sisloc*). A jelesnap szokások körébe tartozó hagyományként emlékeznek a *zsidók* Hámán napi *farsangjára*. Hasonlított a húshagyókeddi magyar farsangoláshoz (no. 27. *Péterfalva - Petrovo*).

A *családi szokások* közül egy lakodalmi (esküvői) rítus érdemel figyelmet. Az újpárt búzával, utóbb cukorral vegyes búzával hintették meg. Éljenek bőségben, szaporodjanak, legyen édes az életük (no. 3. *Sislóc - Sisloc*). A halott- és temetőkultuszhoz sorolható följegyzéseink között szerepel a haláleset híradási módjára vonatkozó adat. A *csendítés* haranggal történt. A felnőttek nagyharanggal, a gyermeknek kisharanggal csendítettek: fér-

finak, kisfiúnak háromszor, asszonynak, kislánynak kétszer (no. 11. *Nagybereg - Beregi*). Dívott a fejfára rótt rigmusos sírfelirat (példákra utalás: no. 12. *Nagybereg - Beregi*, no. 28-32. *Péterfalva - Petrovo*).

ÖSSZEGRÉS.

A népszokások párhuzamai szintén nyomon követhetők a nyugatra és északnyugatra eső szabolcs-szatmári és zempléni falvakban, s még tovább, az Alföld északi területén. Az egyezések nyilvánvalók. A farsangvégi *szűzgulyahajítás* szokása a Tiszaháton és a Felső-Tisza vidékén népszerű és még századunk elején is élő hagyomány volt. Mint KESSLER-BALOGH EDGAR (Ethn. 1927. 251-256.) rámutatott, történetileg is figyelemre méltó és specifikus szokásképződmény.

ABERGLAUBEN UND VOLKSBRÄUCHE IN DER OBERTHEIßGEGEND

Imre Ferenczi

Der Verfasser führte in den ungarischsprachigen Gemeinden der Obertheißgend im sowjetischen Gebiet jenseits der Karpaten 1972 eine Folkloresammlung durch. Die hier vorgelegte Mitteilung schließt sich den Angaben an, die im XXIV-XXV. Band der Zeitschrift "Volkskunde und Sprachwissenschaft" (S. 313-338) veröffentlicht wurden. Die Orte der Sammlung lassen sich auf der Landkarte erkennen. Die nun publizierten Folkloredaten können dem Themenbereich Aberglauben und Volksbräuche zugeordnet werden. Die Zahl der Aberglauben ist dabei die größere. Sie sind in folgenden Kapiteln beschrieben:

A/ Taten, der über übernatürliche Kräfte verfügenden Persönlichkeiten (Männer) (Nr. 1-4). Das ungarische Attribut für diese Männer ist *ördögös*.

B/ Die hier angefügten Erzählungen (am besten *Memorate*) (Nr. 5-13), handeln von den Taten der Hexen und vom Erkennen von Hexen. Einige Geschichten berichten darüber, wie man die geheime Hexenkunst erlernen kann. Man muß sich in der Nacht einer Mutprobe stellen.

C/ Angaben über Zaubertaten, die Krankheiten verursachen und von der Hexe (Nr. 14) oder einem bösen Blick einer Frau oder eines Mannes verursacht werden. Die Erzählungen erwähnen auch deren Abwehr oder die Art des Gegenzaubers (Nr. 14-18). Die übrigen Angaben (Nr. 19-37) machen mit den alten Heilmethoden für die auf dem menschlichen Körper vorkommenden Warzen, Wunden, Hautausschläge, sowie für Gallenleiden, Husten und Zahnschmerzen bekannt.

D/ Erzählungen (Nr. 38, 42, 46-49) von Personen mit Hexenwissen (Männer und Frauen), die die Ruhe der Tiere stören und deren Gesundheit verderben können. Das heilende Besprechen kranker Tiere (durch Aufsagen von Zauberworten: Nr. 39), mit

Hilfe rationaler Erfahrungen (Nr. 41). Der böse Blick kann auch dem kleinen Fohlen schaden, doch ist das abwendbar (Nr. 52, 54). Mit Zaubertaten wurde die Kuh nach dem Kalben geschützt, um ihre Gesundheit und Milchleistung zu erhalten (Nr. 50, 53). Die Hexe kann die Kühe verhexen, aber ein Mann, bzw. eine Frau, die mehr weiß als sie (ungarisches Attribut *tudós*), kann mit einem magischen Gegenzauber das Schlimme verhindern. Der Gegenzauber trifft die Hexe oder die hexende Person (Nr. 37, 47, 57, 60).

E/ Die Angaben dieses Kapitels (Nr. 62-69/m.) berichten von den ersten wichtigen Taten im Leben der Kinder. Beim Verlust des ersten Milchzahns (beim Herausziehen dessen) erbittet man unter der Begleitung eines Zauberversleins die Stahlzähne einer Maus (Nr. 62-65). Der Versuch der Mädchen, mit Hilfe zeitiger Frühlingsblumen, ihre Schönheit zu vermehren. Sie waschen sich mit Wasser, das aus Blumenkelchen stammt (Nr. 67). Von der Zaubertat, mit der das Laufenlernen des Kindes gefördert werden soll (Nr. 66). Nach dem Kalben der Kuh wird aus der ersten Milch, die aufgekocht werden kann (Regionalname *főcstej*) eine Quarkspeise gekocht (Regionalname *kurdszka, kurdszta, gurdzsta*) mit der die Kinder aus der Nachbarschaft bewirtet werden. Auch den Nachbarn und den Verwandten schickte man davon. Mit diesem Brauch verbindet sich das Wassergießen. Der analoge Sinn ist der, daß die Kuh ebenso reichlich, wie beim Gießen, Milch geben soll. Einzelne Momente dieses Brauchs sollen als analoge Zaubereien die Gesundheit des Kalbs fördern. Die diesbezüglichen Angaben unter: Nr. 69/a - 69/m.

Das Kapitel F/ enthält Angaben über den Feuergeist, Nr. 70, über das Abwenden von Feuersnot, über sturmbannende Zauberehandlungen (Nr. 72, 74, 75), über Warnungen vor übernatürlichen Kräften (Blitzschlag Nr. 73) und das Gebet bei Gewitter (Nr. 67).

G/ Erzählungen über das mythische Wesen, daß aus dem Ei der schwarzen Henne schlüpft und unter der Achsel eines Menschen ausgebrütet werden muß. Der Gestalt nach ist es ein Huhn (ungarisch *lidérc*), das seinem Besitzer Reichtum verschafft und

alle seine Wünsche erfüllt (Nr. 77-81). Der Aberglauben vom Drachen, der bei großem Gewitter in den Wolken zu sehen sei (Nr. 82, 85) und von der Riesenschlange, die die Schweine der Hirten vernichte (Nr. 83), sowie von heilkräftigen Schlangensteinen.

Das Kapitel H/ enthält Angaben, die als Vorzeichen des Todes gelten müssen (Nr. 83-91). Auch einige Erzählung über den Landvermesser, der wegen seinen Sünden, die er auf Erden begangen hat, nach seinem Tode auf der Erde umhergeht (Nr. 93, 96-97) (der Regionalname des Landvermessers ist *inzsellér*), und Erzählungen, die von den nachts sichtbaren Irrlichtern handeln (Nr. 98).

Der Verfasser vergleicht die Angaben über den Aberglauben mit der, aus dem ungarischen Sprachgebiet im Westen und Nordwesten (Komitat Szabolcs-Szatmár, Zemplén, Große Ungarische Tiefebene) stammenden Folklore. Er stellt fest, daß diese Angaben Übereinstimmung zeigen. Er weist darauf hin, daß es eine besondere Aufgabe sei, diese Angaben mit der Folklore des ukrainischen Karpatengebiets zu vergleichen.

Im kleineren (II.) Teil stellt der Verfasser Volksbräuche mit Hilfe seiner eigenen Aufzeichnungen, dar. Vor allem liefert er Angaben über die Sitten zu Feiertagen des Kalenderjahres. Namhaft war der Luca-Tag (13. Dezember) wegen seines Spinnverbots (Nr. 2, 20-21). Ein herausragender Zeitpunkt war der Weihnachtsabend (24. Dezember). Die diesbezüglichen Angaben: Nr. 4-6, 23-24. In der Fastnachtszeit (in den Wochen nach dem 6. Januar) war es Brauch, daß die Mädchen am Abend zusammenkamen, um zu spinnen. Die Burschen verkleideten sich in Menschen und Tiere nachahmende Gestalten (der Regionalname *maskura*) und bettelten sich so in die Spinnstube hinein oder erschienen einfach ungerufenweise (Nr. 1, 8, 13, 22, 26). Sie unterhielten die Mädchen und die Hausleute. Oft erschrecken sie diese mit ihren häßlichen Masken. Zu Ende der Fastnacht (am Vorabend des

Aschermittwoch) versammelten sich die Gesellen und die Burschen zu einer Gruppe und zogen, manchmal unter Masken, manchmal als Hirten verkleidet, die Straße entlang. Mit Glocken, Schellen und alten Gefäßen schlugen sie großen Lärm und schrien. Sie knallten mit Peitschen und taten so, als ob sie eine Herde auf die Weide trieben. In ihren Rufen waren spotthafte Anspielungen auf die ohne Hofierer gebliebenen heiratsfähigen Mädchen enthalten (Nr. 7-8, 12, 14, 17). Einige Angaben weisen auf Hochzeits (Nr. 3), und Begräbnisgewohnheiten (Nr. 11, 28-32) hin. Im Morgengrauen des 1. Mai war es Brauch, den Mädchen Malgrün (Regionalname *májfa*) oder gerade aufgründende Bäume in das Tor zu stellen (Nr. 9). Diese Verehrung zeigte die Zuneigung zu dem Mädchen an.

Der Verfasser verglich auch die Volksbräuche mit der ungarischen Volkstradition, mit den Volksbräuchen in den westlich und nordwestlich liegenden Dörfern (Komitat Szabolcs-Szatmár, Zemplén). Die Übereinstimmung ist offensichtlich. Der Brauch des Herdentreibens am Ende der Fastnacht, der unter den verkleideten Burschen lebte, bestärkt die These, daß diese Tradition auch in der Obertheißgend sehr verbreitet war und auch noch in unserem Jahrhundert lebendig gewesen ist.